

**Η δεοντολογία του κηρύγματος
και ο άγιος Δαμασκηνός ο Στουδίτης
Επίσκοπος Λητής και Ρεντίνης**

Τα τελευταία χρόνια, γράφει ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν, επισημαίνεται από πολλούς μία κλιμακούμενη λειτουργική κρίση, η οποία μπορεί βέβαια να είναι απότοκος της γενικής αντίληψης των ανθρώπων περί Θεού και Εκκλησίας, αλλά όσοι κυρίως επισημαίνουν αυτή την κρίση την οριοθετούν μέσα στα όρια της εκκλησιαστικής κοινότητας. Αυτή η κρίση κυρίως συνίσταται στη λαθεμένη αντίληψη και γνώση που έχουμε για τον ρόλο της Εκκλησίας και της θείας λατρείας και γενικότερα για την εκκλησιαστική ζωή¹. Και σίγουρα δεν πρόκειται για μία κρίση κατανόησης ή και παρανόησης κειμένων και γλώσσας της λατρείας, που συνήθως προβάλλεται από πολλούς που αναζητούν τον εκσυγχρονισμό του εκκλησιαστικού λόγου και την εκλαϊκευση της θεολογίας έτι περισσότερο, αλλά στο ότι υπάρχει μία ασυμφωνία ανάμεσα στον βασικό σκοπό και ρόλο της λατρείας και στον τρόπο με τον οποίον τα μέλη του εκκλησιαστικού σώματος αλλά και οι ποιμένες κατανοούν αυτόν τον σκοπό. Αναμφίβολα η όποια κρίση

1. Α. ΣΜΕΜΑΝ, *Ευχαριστία*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1987, σ. 9.

της λατρείας οδηγεί αναπόφευκτα και στην κρίση του κηρύγματος, που είναι ουσιαστικό και αναπόσπαστο μέρος της λατρείας. Και εδώ βέβαια ο λόγος είναι ο ίδιος, ότι δηλαδή ξεχάστηκε ή παραθεωρήθηκε ο ρόλος του κηρύγματος στη λατρεία, που ίσως κατά προτε-
σταντική αντίληψη υπερτιμήθηκε και αυτονομήθηκε από το λειτουργικό γεγονός, ή η αυτονόμηση αυτή έχει να κάνει με τον διάκονο του λόγου που θεώρησε το κήρυγμα ως ατομική του υπόθεση διδασχής και όχι ως εντολή που πήρε την ημέρα της χειροτονίας του και του ανατέθηκε η ευθύνη να «ιερουργεί τόν λόγον τῆς ἀλη-
θείας». Ίσως γιατί λησμονήθηκε ότι το «ευαγγελίζε-
σθαι» δεν είναι έμφυτο τάλαντο αλλά χάρις και δωρεά του Αγίου Πνεύματος, σε έναν άνθρωπο που ταπεινά δέχτηκε να γίνει σκεύος εκλογής του Θεού και δάνεισε το σώμα του, τα χέρια, τα πόδια και το στόμα του στη διακονία της ιερουργίας του μυστικού σώματος του Χριστού. Δεν έρχεται επομένως «καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως Θεοῦ», όπως γράφει ο θείος Παύλος και σημειώνει ο Γρηγόριος Θεολόγος ότι «τό διαλέγεσθαι περί Θεοῦ οὐ παντός ἀνθρώπου, οὔτε παντός καιροῦ»². Και επιση-
μαίνει χαρακτηριστικά «οὐ σιωπησόμεθα περί Θεοῦ... οὐ σιωπᾶν διακελεύομαι, ἀλλά μή φιλονείκως ἴστα-
σθαι, οὐ κρύπτειν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλά μή διδάσκειν παρά τόν νόμον» και εγώ, λέει, «ἐπαινῶ τὴν σοφίαν

2. Λόγος λβ', PG 36, 173.

τῶν θείων λόγων, ἀλλά ἀποφεύγω τό ἄμετρον καὶ κο-
λάζω τὴν ἀπλησίαν τῶν λόγων». Ο λόγος να είναι λό-
γος συνέσεως, μίλησε, κανείς δεν σ' εμποδίζει, αλλά να μιλάς όταν πρέπει, αλλιώς να βάζεις φρένο στη γλώσ-
σα, κυρίως όταν δεν είσαι έτοιμος στο να διδάξεις και τότε είναι προτιμότερο να ενεργοποιήσεις την ακοή. Μελέτα τα θεία και μένε σ' αυτά που έμαθες. «Φθέγ-
γου μέν, ἀλλά τά τοῦ Πνεύματος»³, μίλησε αλλά μόνο για αυτά που σου υπαγορεύει το Πνεύμα. Ουσιαστικά αυτό που τονίζουν οι Πατέρες είναι ότι το κήρυγμα δεν είναι μία ευκαιρία επικοινωνιακής πολιτικής, αλλά μία ευκαιρία σωτηρίας των ακροατῶν, και των ομιλητῶν φυσικά, μία αφορμή να μας συναρμόσει και να μας εκπαιδεύσει κατά Θεόν, κι αν χαθεί αυτή η ευκαιρία της σωτηρίας, τότε η ευθύνη βαρύνει τον δάσκαλο του λαού του Θεού. Η Εκκλησία και οι Πατέρες μιλούν για το μυστήριο του «κεκλασμένου λόγου»⁴, που αντι-
στοιχεί στο μυστήριο του κεκλασμένου άρτου και έχει τη δυνατότητα σωτηρίας, «ὁ τόν λόγον μου ἀκούων ἔχει ζωὴν αἰώνιον», και επισημαίνουν ότι χρειάζεται ζέσις του πνεύματος και νήψις, διότι ο εχθρός σπέρνει πονηρά σπέρματα ανάμεσά μας. «Μέγα τό περί Θεοῦ λαλεῖν, ἀλλά μεῖζον τό ἑαυτόν καθαίρειν Θεῶ, ἐπει-
δή εἰς κακότεχνον ψυχὴν σοφία οὐκ εἰσελεύσεται»⁵,

3. Όπ.π.

4. ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ, *Εἰς το κατά Λουκάν, κη'*, ΒΕΠΕΣ 15, σ. 51.

5. Όπ.π., σ. 188.

«καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον καὶ εἶτα καθάραι, σοφισθῆναι καὶ εἶτα σοφίσαι», ἀλλὰ παράλληλα, συμβουλεύει ο θεολόγος Γρηγόριος «μέγα τό διδάσκειν, ἀλλά τό μανθάνειν ἀκίνδυνον»⁶, γύμνασε τα αισθητήρια και θα έχεις λαμπρό το φως της γνώσεως, λάλησε τη σοφία του Θεού, όταν σου την εμπιστευθεί με τη χάρη Του, γιατί στ' αλήθεια, τί δικό μας έχουμε να προσφέρουμε στον κόσμο; Αφού είμαστε χαμερπείς στη διάνοια, γιατί θέλουμε να δείξουμε ικανότητα; Αγάπα την ησυχία, λέει, είναι προτιμότερη του λόγου κάποιες φορές! Αφού ακόμα νηπιάζεις στα πνευματικά, τι περισσότερο μπορείς να κάνεις; «Σύ τίνας ἔθρεψας ἐξ οὐρανοῦ; ποῖον ὕδωρ δέδωκας ἐκ πέτρας; Ποῖαν ἔρρηξας θάλασσαν ῥάβδῳ; Τίνα λαόν ὠδήγησας ὡς διὰ ξηραῖς; Τίνας ἐχθρούς κατεπόντισας; Τίνας στήλῳ καὶ νεφέλῃ ὠδήγησας;»⁷.

Αν ο λόγος του Κυρίου 2000 χρόνια τώρα είναι ακόμα ζωντανός, είναι γιατί οι ἅγιοί μας εκένωσαν τον εαυτό τους και τους πλημμύρισε «ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἢ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα», και αυτός ο πλούτος της σοφίας και της αγάπης Του τους κατέστησε δοχεία του ακενώτου και ατελευτήτου Πνεύματος που τροφοδοτούν, δροσίζουν και στηρίζουν την Εκκλησία μας. Ένας από αυτούς και ο ἅγιος Δαμασκηνός ο Στουδίτης, ο επίσκοπός μας.

6. Όπ.π.

7. Όπ.π.

Μία ματιά και μόνο στη συγγραφική παραγωγή του Δαμασκηνού θα επιβεβαιώνει του λόγου μας το αληθές, καθώς μας αποκαλύπτεται ένας άνθρωπος πιστός στο χρέος και στην ευθύνη απέναντι στον Θεό και τους ανθρώπους που του εμπιστεύθηκε η χάρη Του. Είδε ο ἅγιος Δαμασκηνός τον ευαγγελισμό του λαού, μέσα στην ὅλη δυναμική πορεία της Εκκλησίας στον κόσμο, όπου οι απόστολοι συνεχίζουν το έργο του Χριστού στο διηνεκές και εργάζονται τα έργα Του για τη σωτηρία των ανθρώπων. Συνεχιστής κι αυτός του έργου των αποστόλων, ως υποδιάκονος, ως ιερέυς και επίσκοπος, αντιλαμβάνεται ότι δεν μπορεί να ζήσει χωρίς αυτή τη σύνδεση με τον ομφάλιο λώρο της αποστολικότητας του έργου του, το οποίο είναι και μοναδικό και αποκλειστικό για έναν κληρικό, και έτσι ελκύει τη χάρη του Αγίου Πνεύματος και προσφέρει στον λαό το εκχύλισμα αυτής της θείας δωρεάς. «Ἐάν γάρ εὐαγγελίζομαι οὐκ ἔστι μου καύχημα, ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται, οὐαὶ δέ μοι ἔάν μή εὐαγγελίζομαι»⁸. Ίσως για αυτό, κι έχει σημασία να το τονίσουμε, ότι ὄντας μοναχός εισάγεται στη βαθμίδα του υποδιακόνου, μόνο και μόνο για να μπορεί με κάθε ευθύνη και πιστότητα απέναντι στην παράδοση και την Εκκλησία να διακονεί το μυστήριο του λόγου, δεδομένου ότι υπήρχε ο 64ος κανόνας της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, που ἔλεγε πως «οὐ χρή δημοσίᾳ λαϊκόν λόγον κινεῖν ἢ διδάσκειν, ἀξίωμα

8. Α΄ Κορ. 9, 16.

ἑαυτῶ διδασκαλικόν περιποιούμενον», και ο συμπατριώτης του ο Θεσσαλονίκης Συμεών, ἕναν αἰώνα νωρίτερα συμβούλευε ὅτι «τό χάρισμα τοῦ λόγου καί ἡ διδασκαλία μόνων τῶν ἐπισκόπων, τήν τῶν ἀποστολῶν λαβόντων χάριν παρά τοῦ ζῶντος λόγου. Ἰδιώτης δέ πάντη καί σφραγιδα μή κεκτήμενος, ἤ μή εὐλαβοῦς βιωτῆς, μηδεῖς διδασκέτω ἐπ' Ἐκκλησίας. Λαϊκός δέ, ὁ μή σφραγιδα ἱεράν κεκτήμενος, δημοσία μή διδασκέτω... Δεῖ γάρ τήν τάξιν τηρεῖσθαι»⁹. Πιστεύουμε λοιπόν ὅτι ο πόθος της διδαχῆς ἀλλά και η ἐμμογή στην ἐκκλησιαστική παράδοση οδηγεί τον Δαμασκηνό στη θέση του υποδιακόνου στο Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου εἶχε προσφύγει για να διδαχτεῖ και να παρακολουθήσει μαθήματα στη μεγάλη πατριαρχική σχολή ἀπό τον μεγάλο διδάσκαλο της εποχῆς Θεοφάνη Ελεαβούλκο. Ο χρονογράφος Δωρόθεος Μονεμβασίας παραδίδει τη μαρτυρία του για τον Ελεαβούλκο λέγοντας· «Τότε ἦτον ὁ πολὺς καί μέγας ἄνθρωπος κυρ-Θεοφάνης ... μέγας ρήτωρ καί ἐκαθέζετο εἰς τήν Χρυσοπηγὴν «(ναό τοῦ Γαλατᾶ)» καί ἐδίδασκε καθ' ἑκάστην Κυριακὴν τόν λαόν τοῦ Θεοῦ καί ἔβγαλε μαθητάς πολλούς καί θαυμαστούς, Θεωνᾶν τόν Θεσσαλονίκης, Ἀρσένιον Τυρνόβου, Δαμασκηνόν τόν Ναυπάκτου καί Ἄρτης, Μεθόδιον Μελενίκου ... ὁ Θεωνᾶς, ὁ Ἀρσένιος, ὁ Δαμασκηνός, ὁ Μεθόδιος, ἦσαν πολλά

9. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Προς τον πρωτοπαπά του Χάνδακος, βλ. Ι. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, *Ομιλητική*, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 242.

καλοί καί λόγιοι καί προκομμένοι»¹⁰. Μέλος λοιπόν αὐτῆς της λαμπρᾶς συνοδείας ο Δαμασκηνός, ἀρχίζει την κηρυκτική του διακονία ἀπό τον Πατριαρχικό Ναό και ἀποκτά ἔτσι την ἐμπειρία της ἱερῆς τέχνης του λόγου, ἀλλά φαίνεται πως η προσωπικότητά του, τα χαρίσματα και η διδακτική του ικανότητα, τον καθιερώνουν ως σοφό προσωπικό διδάσκαλο ἀκόμα και του ἰδίου του Πατριάρχου Ιερεμία του Τρανού, ενός ἐκ των διαπρεπεστέρων και σοφῶν Πατριαρχῶν μετὰ την Ἄλωση.

Ο πιο ἀξιόλογος ἐπαινος για τον Δαμασκηνό, γράφτηκε ἀπό ἕναν ἄνθρωπο που δεν ἦταν φίλα προσκείμενος στην Ορθόδοξη Ἐκκλησία, τον Stephan Gerlach, (Γκέρλαχ), ο οποίος ἐγράψε πως «ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐπαινεῖται ὁ Ἐπίσκοπος Δαμασκηνός τῆς Ρενδίνης, λόγῳ τῆς ἰδιαίτερας μετριοφροσύνης, τῆς ὀλιγαρκείας καί τῶν ἀρετῶν του», τον θεωρεῖ δε ἕναν ἀπό τους πιο μορφωμένους κληρικούς της ΑΝΑΤΟΛΗΣ μαζί με τον Ἀρσένιο Τυρνόβου και τον ἱερομόναχο Ματθαῖο¹¹. Το διδασκαλικό και το κηρυκτικό τάλαντο του Δαμασκηνού τοποθετήθηκε ἐξ ἀρχῆς «ἐπὶ τήν λυχνίαν» και μάλιστα με το πρώτο κιόλας ἐργο του, τον γνωστό «Θησαυρό», καθιερώνεται ως μέγας διδάσκαλος της Ἐκκλησίας και του Γένους. Ἄνθρωπος με

10. ΔΩΡΟΘΕΟΥ, *Χρονογράφος*, ἐκδ. 1681, βλ. «Θησαυρό Δαμασκίου» Εἰσαγωγή, σ. 7.

11. Ε. ΔΕΛΗΔΗΜΟΥ, *Εἰσαγωγή στο «Θησαυρός Δαμασκηνού»*, ἐκδ. Β. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 8.

πλούσια ακτινοβολία, ταξίδευε συχνά στον Ελλαδικό χώρο αλλά και στο εξωτερικό για να υπηρετήσει την αλήθεια του ευαγγελίου. Οι ακαδημαϊκοί θεολόγοι της εποχής τον θεωρούν περισσότερο «ιεροκήρυκα παρά θεολόγο» (δηλαδή ακαδημαϊκό επιστήμονα), διατυπώνοντας έτσι τον τιμητικότερο χαρακτηρισμό για έναν επίσκοπο όπως ο Δαμασκηνός. Από τους καλύτερους γνώστες της ελληνικής γλώσσας της Αττικής και της Ομηρικής διαλέκτου, στην οποία έγραψε και κείμενα, («Ομηρόκεντρα εις την Κοίμησιν της Θεοτόκου») χειρίζεται με καταπληκτική άνεση τη δημώδη γλώσσα της εποχής του, προσαρμόζοντας τον ευαγγελικό λόγο στις δυνατότητες του λαού. Θεωρεί, όπως γράφει στον πρόλογο του *Θησαυρού*, ότι η γνώση είναι ένας κήπος και δεν ωφελεί κανέναν να παραμένει κλειστός, για αυτό απεφάσισε «λόγοις πεζοῖς» να καταστήσει εύληπτα τα νοήματα των γραφών και των Πατέρων στον λαό¹². Η ταπείνωσή του φαίνεται από το ότι δεν διεκδικεί συγγραφικές δάφνες, γιατί όπως λέει «θα υπάρχουν ασφαλώς άλλοι που θα μπορούσαν να προσφέρουν περισσότερα», όμως αυτός ενδιαφέρεται για τη διερμηνεία της Γραφής και τη σαφήνεια των εννοιών, η δε ρητορική τέχνη έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Εδώ όμως έγκειται και η μεγάλη προσφορά και πρωτοτυπία του Δαμασκηνού, ότι δεν αυτονομεί τον λόγο για να προβάλλει τις ιδέες ή τις απόψεις του και σημει-

12. Όπ.π.

ώνει: «λέγομεν ὄχι ἰδικά μας λόγια, ἀλλά τῆς Γραφῆς μας καί τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας μας»¹³. Ταυτίζεται, θα λέγαμε, απόλυτα με την παράδοση των Πατέρων και της κανονικής διδασκαλίας που διά του 19ου Κανόνος της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου λέει: «ὅτι δεῖ τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν προεστῶτας ἐν πάσῃ ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δέ ἐν ταῖς Κυριακαῖς πάντα τὸν κλῆρον καί τὸν λαόν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους ἐκ τῆς θείας γραφῆς ἀναλεγομένους τὰ τῆς ἀληθείας νοήματά τε καί κρίματα καί μὴ παρεκβαίνοντας τοὺς ἤδη τεθέντας ὅρους ἢ τὴν ἐκ τῶν θεοφόρων πατέρων παράδοσιν, ἀλλά καί εἰ γραφικός ἀνακινήθει λόγος, μὴ ἄλλως ἐρμηνευέτωσαν ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καί διδάσκαλοι διά τῶν ἰδίων συγγραμμάτων». Αυτή ακριβώς είναι και η επιτυχία του Δαμασκηνού, ότι «ἐπόμενος τοῖς ἁγίοις Πατράσι» συνεχίζει την παράδοση, όχι με την αναζήτηση εντυπωσιακής και θαυμαστής πρωτοτυπίας αλλά με την εμμονή του στα παραδεδομένα. Η πίστη είναι το κυρίαρχο στο έργο του Δαμασκηνού, αλλά και ως δάσκαλος του Γένους φροντίζει, ως καλός τεχνίτης και συγγραφέας του δημώδους λόγου, να στηρίξει τη γλώσσα του λαού, να προσφέρει ακόμα και γνώσεις επιστημονικές, να διδάσκει, να συμβουλεύει, να προτρέπει, να οικοδομεί με το ερμηνευτικό του έργο, σε σημείο που να θεωρείται ο πιο πολυδιαβασμένος συγγραφέας της εποχής του,

13. Όπ.π., σ. 16.

παράλληλα δε ο άνθρωπος που κατόρθωσε να πετύχει τον εκδοτικό άθλο, να δει το έργο του, κυρίως τον *Θησαυρό*, να μεταφράζεται και να κυκλοφορεί σε όλα τα Βαλκάνια και τη Ρωσία και μάλιστα σε πολλές εκδόσεις. Μόνο στη δεκαπενταετία 1765-82 έκανε 5 εκδόσεις και αργότερα έφθασε τις 50 εκδόσεις.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ο ισλαμικός κατακλυσμός επέβαλε προς στιγμή, μετά την άλωση, την εικόνα μιας αγωνιώσης Εκκλησίας και μίας σιωπής του άμβωνος, εξ αιτίας του γεγονότος ότι ο εξισλαμισμός, οι βιαιότητες και οι σφαγιασμοί του ποιμνίου απομάκρυναν πολλούς λογίους από τη χριστιανική Ανατολή και τους έστρεψαν προς τη Δύση, όμως αυτοί που έμειναν να φυλάττουν *Θερμοπύλες*, δεν έπαψαν να κηρύττουν και να διδάσκουν. Ο ίδιος ο Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος, αλλά και ο Μάξιμος ο Γ', μαρτυρείται ότι edίδασκαν από του άμβωνος του Πατριαρχείου κάθε Κυριακή, ο Νήφων ο από Θεσσαλονίκης δίδασκε καθ' ημέραν στον Πατριαρχικό ναό «καί έποίει διδαχάς λογίως καί θαυμασίως», ομοίως και ο Ιερεμίας ο Τρανός δίδασκε καθ' εκάστην¹⁴. Η λατρεία και η διδαχή ήταν η μόνη και σταθερή ποιμαντική διακονία των Πατέρων του 16ου αιώνα και οι καρποί αυτής της ποιμαντικής αγωνίας φάνηκαν από τις πρώτες εκδοτικές προσπάθειες, αυτόν ακριβώς τον αιώνα, και σε αυτό το δυναμικό πνευματικό έργο πρωτοστάτησε

14. Π. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, *Ομιλητική*, Αθήνα 1976, σ. 70.

ο Δαμασκηνός ο Στουδίτης. Δεν περιορίστηκε στη διδαχή επ' Εκκλησίας, αλλά έστρεψε το ενδιαφέρον και τα χαρίσματα που του έδωσε ο Θεός στον καταρτισμό του λαού, των μοναχών, των ιερέων και του πληρώματος εν γένει της Εκκλησίας, με συγγραφές που έγιναν λαοφιλή αναγνώσματα, δεν έδωσε «ύπνον τοίς όφθαλμοίς αυτού καί τοίς βλεφάροις αυτού νυσταγμόν». Ο κηρυκτικός λόγος γίνεται γραπτό κείμενο που εκδίδεται και κυκλοφορεί ανάμεσα στον λαό με περισσότερο άνεση από ότι τα αρχαία χειρόγραφα και βέβαια πρέπει να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι αυτή η προσπάθεια, έναν αιώνα μετά την άλωση της Πόλης, ήταν μία πραγματική επανάσταση κάτω από τη μπότα του κατακτητή, γιατί η Κωνσταντινούπολη παρουσιάζει μία εξαιρετική εξέλιξη ως κέντρο των γραμμάτων και των τεχνών, αξιοποιώντας τα προνόμια που είχε δώσει ο Πορθητής.

Ο Δαμασκηνός πρωτοστατεί στη σύνταξη γραπτών κηρυγμάτων και διδαχών και η μέριμνά του να συντάξει λόγους στο Δωδεκάορτο, στις Κυριακές, στις μνήμες των αγίων, αλλά και οι λόγοι *Περί αγάπης*, *Περί πειρασμού*, *Περί φιλαργυρίας*, *Περί ελεημοσύνης*, *Περί φθόνου*, *Περί μετανοίας*, *Περί εξομολογήσεως* και η *Εξήγησις στο Πατερ ημών*, θα αποδειχθούν όχι μόνο επωφελή μαθήματα για τον λαό, αλλά θα προτρέψουν και άλλους ποιμένες και διδασκάλους να τον μιμηθούν και να δημιουργηθεί μία πανστρατιά λογίων

κληρικών και λαϊκών, που μετά τον 16ο αιώνα του Δαμασκηνού, θα ασχοληθούν με το γραπτό κήρυγμα, το οποίο ήταν όχι μόνο βοήθημα του λαού αλλά και του κλήρου, που εκείνη την εποχή δεν είχε τη δυνατότητα σπουδής και μετοχής στην ανύπαρκτη εκπαίδευση του γένους στον Ελλαδικό χώρο. Τα σχολεία λειτουργούσαν σποραδικά και με ιδιωτική πρωτοβουλία, και κυρίως σε περιοχές (Ιόνιο) που υπήρχαν κάποια πρόνομια. Ο λόγος επομένως της Εκκλησίας ήταν λόγος ζωής όχι μόνο πνευματικής αλλά και εθνικής. Με ύφος λιτό, απλό, κατανοητό χωρίς επιτηδευμένο λόγο ενδιαφέρεται να κερδίσει τους ακροατές του στην πίστη και όχι στον προσωπικό του έπαινο και τη ρητορική του καταξίωση. Έχει την αίσθηση της ποιμαντικής και εθνικής του ευθύνης και τούτο φαίνεται από το ότι όταν κηρύττει και γράφει για τον λαό μιλάει απλά και κατανοητά, όταν απευθύνεται σε επισκόπους και μοναχούς, χρησιμοποιεί το αντίστοιχο γλωσσικό επίπεδο και, όταν υμνογραφεί, γράφει στη λόγια λειτουργική γλώσσα, στη γλώσσα της λατρείας, γιατί έχει συνείδηση ότι εκεί μπορεί να συντηρηθεί και να διασωθεί τελικά ο έλληνας λόγος. Δεν θεωρεί ότι, επειδή ο λαός δεν ξέρει γράμματα, πρέπει να υποβαθμίσει τον λειτουργικό του λόγο στην καθομιλουμένη της εποχής. Ακολουθώντας τους ρητορικούς κανόνες της εποχής διαιρεί τον λόγο του σε τρία μέρη, δηλαδή σε κάθε ομιλία διακρίνονται το «προοίμιο» η «υπόθεση» ή «διήγηση» και τέλος ο «συμβουλευτικός επίλογος». Η θεολογία

του, καθαρά πατερική και ορθόδοξη, χωρίς δυτικές επιδράσεις –που την εποχή εκείνη ανθούσαν λόγω του ευσεβιστικού κινήματος των Προτεσταντών– το περιεχόμενο των λόγων του φανερώνει τη θεολογική αλλά και επιστημονική του επάρκεια, καθώς παρέχει γνώσεις που δύσκολα συναντάμε σε έργα άλλων επισκόπων. Θεολόγος, γεωγράφος, αστρονόμος, φυσιολόγος, ιστορικός, αγιολόγος, υμνογράφος, ποιητής, μεταφραστής, ερμηνευτής και υπομνηματιστής, μία πληθώρα αρετών και χαρισμάτων, υποταγμένα όλα στην αγάπη του Θεού, της Εκκλησίας και του λαού και πάνω από όλα επίσκοπος, πατέρας και αδελφός, που με τον δικό του τρόπο συμβουλεύει τους μοναχούς και τους στηρίζει στον βίο της ασκήσεως, ή καυτηριάζει τα έκτροπα της εποχής του, προς σωφρονισμό των πολλών.

Με τη χάρη του Πνεύματος δεν πελαγοδρομεί στον λόγο του. Μένει πιστός στην παράδοση της διερμηνείας των Γραφών, όπως όλοι οι Πατέρες, παίρνει το κείμενο και ψάχνει να βρει τις πηγές του, τις λέξεις κλειδιά που πιθανόν οι πιστοί να μην έχουν κατανοήσει το βάθος τους, και ξεκλειδώνει τα κείμενα με μία θαυμαστή γνώση των πηγών και κυρίως της Παλαιάς Διαθήκης. «Αὐτά τὰ δέκα ζητήματα ἔχομεν εἰς τὴν σημερινὴν ἡμέραν, κι ἂν τύχη νά εἶναι καὶ ἄλλα περισσότερα ζητήματα, πλὴν ἡμεῖς τὰ ἀναγκαιότερα λέγομεν, ἀλλὰ πρὶν ἀρχίσω νά διαλύσω τὰ ζητήματα, αὐτό δέομαι καὶ παρακαλῶ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην, νά μὴν ἀμελεῖτε καὶ νυστάζετε, ἔπρεπε μὲν καὶ πρωτύτερα νά

τό είπώ, πλήν ὁ λόγος μέ ἀνάγκασε καί ἐπερίσσευσα τόν λόγον καί τόν καιρόν ἐλιγόστευσα. Ἄλλά καί ἔτσι νά τό λύσω σύντομα. Ἀρχίζω δέ τό πρῶτον καί ἔχετε τόν νοῦν σας, ὅτι θεολογίαν περισσήν ἔχει τό ζήτημα αὐτό καί εἶναι οὕτως»¹⁵. Καί ἀναλύει το κείμενο γλαφυρότατα με τα θέματα που ἔχει εντοπίσει. Δεκατρία θέματα βρίσκει στην περικοπή της Σαμαρείτιδος καί ἄλλα τόσα στην Κυριακή των Αγίων Πατέρων. Εξετάζει το κείμενο στην κάθε του λεπτομέρεια, που ἴσως οι ἀναγνώστες του ἢ οι ἀκροατές του να ἀδυνατούσαν να προσεγγίσουν τόσες γνώσεις καί να εἶχαν τόση βιβλιογραφική ενημέρωση. Το κάνει αὐτός ως πραγματικός ἱερουργός του μυστηρίου του λόγου λέγοντας εἰς εαυτόν καί ἀλλήλους: «Ἄς ἰδοῦμεν καί σήμερον τί λέγει τό θεῖον καί ἅγιον Εὐαγγέλιον καί ἅς τό ἐρευνήσωμεν καλῶς, νά κερδήσωμεν τήν ψυχικήν ὠφέλειαν»¹⁶. Ἡ ἀναλυτική μέθοδος βοηθάει στην ἐξονυχιστική ἐρευνα του κειμένου καί παρουσιάζει το κείμενο του ευαγγελικού λόγου ως συνέχεια της Παλαιάς Διαθήκης, πολλές φορές στέκεται σε λεπτομέρειες καί ἀναλύσεις ἀγνωστες στους πολλούς καί κάνει ἀκόμα καί φιλολογική ἀνάλυση. Παράλληλα στέκεται σε συμβολισμούς καί τεκμηριώνει τον λόγο του με την πατερική σοφία, για δείξει τη διαχρονικότητα του Ευαγγελίου. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ἀπό το ευαγγελικό κείμενο

15. Βλ. «Λόγος εἰς τα Θεοφάνεια», *Θησαυρός*, σ. 53.

16. Ὅπ.π., σ. 426.

περνά ἀμέσως στη μετάφραση καί, ἀφού εντοπίσει τα θέματα, προβαίνει σε λεπτομερή ἀνάλυση ἀνά παράγραφο ἢ ἀνά στίχο. Δεν ἀφήνει σκιές καί ἀνερμήνευτες λέξεις καί ἐννοιες, εἰσχωρεῖ στο βάθος με χειρουργική ἀκρίβεια καί ἀπαντά σε δεκάδες ἐρωτήματα που θεωρεῖ ὅτι μπορεῖ να ἀπασχολοῦν τους ἀκροατές του, εἴτε αὐτοί πιστεύουν εἴτε ὄχι. Στην εορτή της Μεταμορφώσεως για παράδειγμα ἀποκαλύπτει τις ρητορικές καί θεολογικές του προϋποθέσεις καί δυνατότητες καθώς κἀνοντας μία ἀρκετά ἐνδιαφέρουσα εἰσαγωγή για το ἱστορικό καί θεολογικό ὑπόβαθρο της εορτής ἐξετάζει καταλεπτῶς τα δεκαπέντε ζητήματα που θεωρεῖ ὅτι προκύπτουν ἀπό τη μελέτη του θέματος καί ἀπαντά σε ἐρωτήματα που πιθανόν να ἀπασχόλησαν τους πιστούς. Δεν φλυαρεῖ, δεν κουράζει, δεν ἀποπροσανατολίζει, μένει πιστός στο θέμα του καί ἐμβαθύνει σε νοήματα που ο ἀπλός ἀκροατής δεν θα μπορούσε να διἀλευκάνει. Διδάσκει με τον λόγο της ἐμπειρίας καί της κατὰ Θεόν γνώσης, ἡ οποία πλούσια του προσφέρθηκε ἀπό τον Θεό. Γνωρίζει ὅτι ἡ διακονία του λόγου υπηρετεῖ τη διερμηνεία του Ευαγγελίου, τη σωτηρία του ἀνθρώπου καί τίποτα ἄλλο καί αὐτό μόνο ἱερουργεῖ.

Αὐτός εἶναι ο Δαμασκηνός, πατέρας καί διδάσκαλος, ἀκάματος ἐργάτης του λόγου καί της γραφής, ὑπόδειγμα ἀποστολικῆς συνέχειας καί πατερικῆς ἐπάρκειας, σε καιρούς δυσχειμέρους καί τότε ἀλλά καί τώρα, ὅπου τα κείμενά του μποροῦν να υποστηρίξουν τη με-

τριότητά μας και να μας μυσήσουν στα ενδότερα της διακονίας του λόγου.

Το «ἀπορεῖ πᾶσα γλῶσσα, εὐφημεῖν πρὸς ἄξιαν» θα μπορούσε να πει κανείς για τον ἅγιο Δαμασκηνό τον Στουδίτη, Επίσκοπο Λητής και Ρεντίνης και Μητροπολίτη Ναυπάκτου και Ἄρτης. Ὅσο μελετά κανείς το ἔργο και την προσωπικότητά του, τόσο αντιλαμβάνεται αὐτόν τον κρυμμένο θυσαυρό, τον οποίον το μεν υπόδουλο Γένος εἶχε ως διδασχό και οδηγό, ἀλλά οι νεοέλληνες σχεδόν τον λησμόνησαν.

Χρέος μας να ξαναφέρουμε στο προσκῆνιο τη μορφή του, να ξαναβρούμε τη σχέση που ἔλειπε μαζί του, να τον τοποθετήσουμε στο βάθρο που πρέπει, να τιμήσουμε τον Πατέρα και Επίσκοπό μας που αφιέρωσε ἕνα μέρος της ζωής και της διακονίας του στην επαρχία μας και να φροντίσουμε να γνωριστούμε καλύτερα μαζί του και με το ἔργο του.